

VERENIGING OUD BROEK IN WATERLAND

Verslag over het jaar 1983

INLEIDING

Het jaar 1983 ligt achter ons. Broek in Waterland ligt stevig achter de fraaie nieuwe beschouwing. In 1883, honderd jaar geleden kreeg het dorp bezoek van een Portugese journalist, Ramalho Ortigão. Hij reisde door Holland en schreef erover. En dit vond hij van Broek:

Broek-in-Waterland is, op zindelijkheidsgebied, om zo te zeggen een geconcentreerd vleesextract, getrokken uit het rund dat Holland heet.

De nationale deugd der properheid wordt hier tot een etnologische epidemie, een idee fixe, een algemene waanzin. De mensen daar zijn van de boenduivel bezeten. Het zijn de epileptici van de bezem, de convulsionnaires van de borstel, zij lijden aan een schoonmaakwoede, die aan het delirium grenst. Alles wat men over dit merkwaardig pathologische geval vertellen kan, staat in de boeken te lezen ... Kwispeldoors voor de huisdeuren, om te voorkomen dat er op straat wordt gespuwd of dat men er zijn pijp uitklopt. Verbod om met ongedierte behepte beesten door het dorp te leiden, opdat zij het niet bevuilen en besmetten. Beloning voor straatjongens die het stof uit de spleten tussen de straatstenen wegblazen en stuk voor stuk de van de bomen gewaaide bladeren oprapen en in de vaart werpen. Op alle wegen krabbers en matten met de aanbeveling aan de voorbijgangers om hun voeten te vegen vóór zij het dorp binnenwandelen. De boomstammen zijn wit geverfd, de huizen blauw, saffraan, paars en roze. De straten zijn versierd met veelkleurig mozaïek, de struiken geschoren in de vorm van poppen, eenden, boten, molens, huisjes en pauwen. Men heeft de gewoonte thuis op kousevoeten te lopen om de vloeren niet te bekrassen of te bezoedelen. Vreemdelingen op vuile schoenen worden door het dorp gedragen. Men verteld dat Napoleon Bonaparte, toen hij er een landgoed wilde bezoeken zijn sporen moest afdoen en een paar wollen sokken aantrekken over de glorieuze laarzen van Austerlitz en Marengo, voordat de heer van het landgoed hem toestond een voet in zijn huis te zetten.

En dan die goede keizer Jozef II die geen aanbevelingsbrieven bij zich had, en dorst te beweren dat het genoeg was om elk willekeurig huis van Broek-in-Waterland binnen te lopen, dat zijn moeder hem niet verboden had de Broekenaren te bezoeken zoals zij hem wel verboden had bij Voltaire op visite te gaan! Bij elke deur waarop zijn ordonnans klopte om te vragen of men zijne majesteit open wilde doen, verscheen de bewoner die in zijn spionnetje een onheilspellende steek had ontwaard, voor het raam en antwoordde dat hij alleen bezoek van vrienden en kennissen ontving. 'Maar boerenpummel, zie je dan niet dat het zijne keizerlijke majesteit is, de machtigste vorst van Duitsland die daar staat te wachten' — 'Al was het de burgemeester van Amsterdam in eigen persoon, dan had ik er nog maling aan; als dat zulke grote bazen zijn, laten zij het dan maar op straat wezen; in mijn huis ben ik de baas!'

En ten slotte is er de historie van een compleet oproer tegen twee vreemdelingen die eenmaal het dorp bezoedeld hebben, door — met de kennelijke bedoeling de inwoners te provoceren — een kersopit op de openbare weg te deponeren!

Maar al wat men verteld, en al wat men bedacht heeft over de reinheid van de straat, kan slechts een flauw idee geven van wat in Broek-in-Waterland de zindelijkheid van het huis zelf betekent.

*Uit: Ramalho Ortigão
Holland 1883*

Ja, wat er in honderd jaar veranderen kan.

JAARVERGADERING

De jaarlijkse algemene ledenvergadering werd gehouden op dinsdag 31 mei in het Broeker Huis. Tijdens deze vergadering vond een bestuurswijziging plaats.

Mr.W.D.T.D. Wiarda nam afscheid als voorzitter en Mr.K.Michielse als bestuurslid. De plaats van de voorzitter werd overgenomen door mevr. W. Kok-'t Hooft.

Na het huishoudelijke gedeelte na de vergadering hield de heer P.J.Halee, meubelrestaurator uit Schellingwoude, een lezing met lichtbeelden over meubels en meubelrestauratie. Hij toonde dia's van verschillende meubelstijlen en van de problemen die een restaurator kan tegen komen. Meubelrestauratie is een vak dat technisch inzicht, stijlkenis, inventiviteit en veel geduld vraagt. En voor meubels als deel van ons cultureel erfgoed wordt helaas niet zo goed gezorgd als voor schilderijen. De heer Halee verzorgde ook een brochure met onderhoudsaanwijzingen voor oude meubels.

DIVERSEN

De dorpslinde, die in 1982 van Neeltje Pater naar het Kerkplein werd overgeplaatst, doet het! Nog steeds warm ingepakt om de boom alle kans te geven om zich goed te zetten. De vereniging is zeer content met de dorpslinde. Het is de eerste aanzet tot de herinrichting van het Kerkplein.

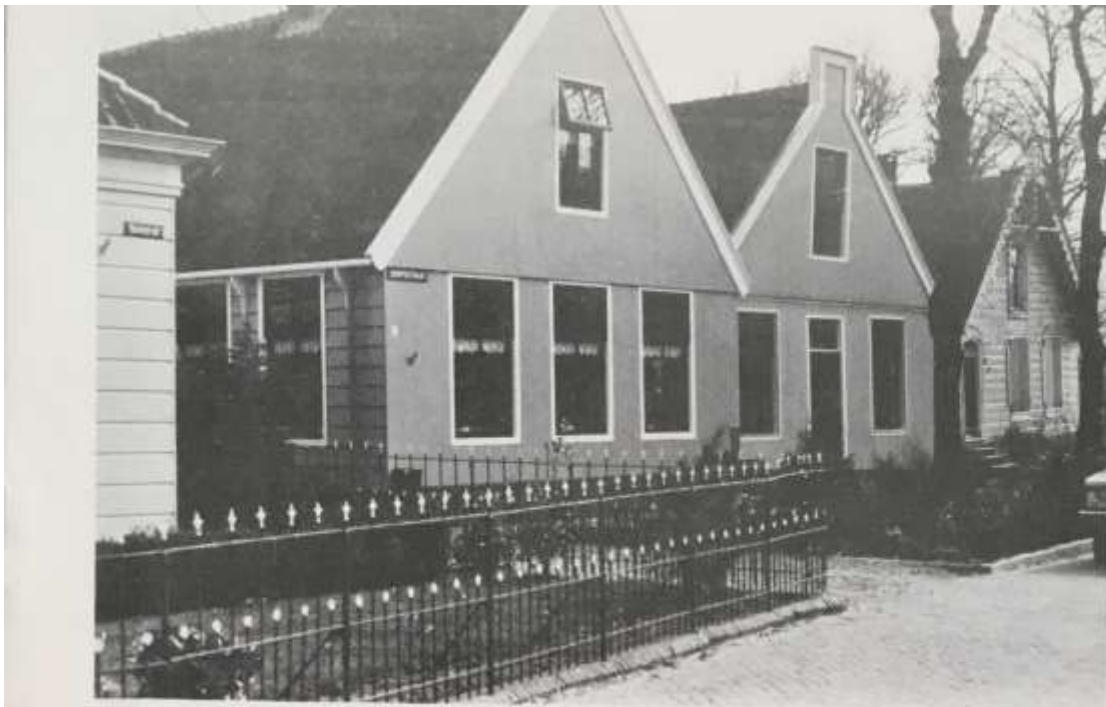
Zo'n boom op die plaats heeft een oeroud verleden. Bomen zijn altijd het symbool geweest van levenskracht. De boom sterft ieder jaar slechts schijnbaar, hij bot steeds meer uit. Bomen zijn levensdragers en zo voorwerp van grote verering geweest. Boomverering die zich zelfs uit in het hangen van lappen op de boom om zo bv. ziekten kwijt te raken. Niet dat deze lappen die functie hebben. Wel heeft de dorpslinde nu de plaats die past in een dorp met een zichtbaar historisch verleden.

De oude school aan het Roomeinde is door de gemeente verkocht. De nieuwe eigenaars hebben hem niet gesloopt. Het aanzicht is gelukkig gebleven, het karakter verandert.

Er is een mooi begin gemaakt met de rondwandeling door Broek. De eerste aanzet vindt u op de omslag van dit jaarverslag.

Detail van het praktisch geheel gerestaureerde pand Laan 22-28

Een geslaagde vervanging van het verbrande Concordia

COLLECTIE EN PUBLICATIES

Aan de verzameling van de vereniging konden weer enkele stukken worden toegevoegd. Bij een antiquariaat te Haarlem werd een gedrukte Nieuwjaars-Wensch uit 1863 gekocht, door de kaasdragers opgedragen aan 'den Heer Burgemeester, Leden van den Raad, Kaaskoopers en Boeren van de Gemeente Broek in Waterland'. Het is een wens in zes coupletten, met erboven een houtsnede-illustratie. De kaasdragers, die deze nieuwjaarswens 120 jaar geleden rondbrachten, dankten hun functie aan de kaas- en botermarkt, die hier werd ingesteld in 1858.

Een curiositeit van veel jongere datum — onze eigen eeuw — is een zogenaamde 'Oorkonde' van het voormalige café De Zwaan, dat gelegen was aan de Jaagweg naar Monnickendam. Het is een ingelijst geschrift van C. Koster Kzn., waarin de geschiedenis van deze oude herberg wordt beschreven. Na de — onopgehelderde — moord op de caféhoudster Sijtje Koster, in 1956, werd deze 'oorkonde' door de politie in beslag genomen. Via de gemeente Broek in Waterland kon nu het document aan de collectie van onze vereniging worden toegevoegd. Verworven werd dit jaar tenslotte ook het standaardwerk over de geschiedenis van Broek in Waterland door E. van Engelenburg, uitgegeven te Haarlem in 1909. Door de bemoeiingen van de secretaris vond de collectie intussen een veilig en goed toegankelijk onderdak op de eerste verdieping van het Broeker Huis.

In de reeks der Broeker Bijdragen verscheen nr. 24, getiteld: Een ontwerptekening voor een huis aan De Erven. Hierin besprak Dr. J.W. Niemeijer het rijkversierde façade-ontwerp voor het huis waar nu J. van Veen woont. Of het ooit zo is uitgevoerd is de vraag, maar wel mag worden aangenomen dat het bedoeld is geweest voor een grote verbouwing die in 1805 aan het pand heeft plaatsgehad.

BENAMING VAN DE DRIE PADEN VAN HET HAVENRAK NAAR HET NIEUWLAND

In maart 1981 werd bij de Nieuwsbrief een enquêteformulier aan de leden gezonden met de vraag namen te bedenken voor de drie paden van het Havenrak naar het Nieuwland. De paden hadden bij de Broekers al jaren officieuze namen, zoals 'paadje bij de dokter' en 't paadje bij Posch.'

Het leek het bestuur van de vereniging een goed idee om de paden officiële namen met echte naamborden te geven.

Uit de inzendingen, teleurstellend weinig, bleek, dat de meeste suggesties te maken hadden met de al jaren in gebruik zijnde namen.

Tijdens een bestuursvergadering werd een keus gemaakt uit de ingezonden namen en besloten werd deze voor te leggen aan het college van Burgemeester en Wethouders.

De paden hebben de volgende namen gekregen: Schoolpad, Grutterspad en Dokterspad, en degenen die regelmatig een wandeling door het dorp maken, hebben kunnen zien, dat de naamborden al enige tijd geleden aangebracht zijn. De naamborden zijn aangepast, d.w.z. die aan het Havenrak hebben de oude vorm en oude letters, die in het oude dorpsgedeelte te vinden zijn en die aan het Nieuwland hebben de nieuwe vorm.

Tijdens de eerstvolgende ledenvergadering zal aan de twee leden, wier inzendingen gekozen werden een aandenken aangeboden worden.

Vereniging Oud Broek in Waterland / Jaarverslag 1983

Vereniging Oud Broek in Waterland / Jaarverslag 1983

DE BROEKER KAASMARKT (1858-1865)

In de vergadering van het Gemeentebestuur op 16 november 1853 stelde het lid Baltus Koker, Dijkgraaf der Drie Waterlandsche Meeren voor 'om tot verlevendiging der kwijnende welvaart dezer Gemeente te beproeven eens wekelijksche markt alhier op te rigten.' De Raad ging in principe accoord en benoemde een kleine commissie om een onderzoek in te stellen naar de levensvatbaarheid van een markt. Reeds een maand later bracht de commissie verslag uit: hoewel men het voorstel zeer goed uitvoerbaar achtte, was gebleken dat men niet zou kunnen rekenen op medewerking van de betreffende kooplieden. De Raad besloot dan ook de zaak vooralsnog te laten rusten.

Drie en een half jaar later, op 17 juli 1857, deelde in de Raadsvergadering de voorzitter Reindert Bakker mede, dat er de laatste tijd bij Burgemeester en Wethouders weer sprake is geweest van het oprichten van een markt, en dat het college van mening is dat een markt in Broek weinig kosten zou vergen, en bij slagen ten voordele der gemeente zou zijn. De Raad kon deze gevoelens delen, en men besloot tot het oprichten van een markt, onder voorbehoud van goedkeuring door Gedeputeerden van Noordholland. Nadat deze heren toestemming hadden verleend tot het oprichten van een weekmarkt in kaas, boter, eieren enz. werd toestemming gevraagd aan de Kerkmeesters om te gebruiken 'die gronden welke nader blijken zullen nodig zijn tot het behoorlijk houden eener markt' (t.w. het Kerkplein).

In de Raadsvergadering van 3 december 1857 werd vervolgens een Verordening van Wik- en Weegloon vastgesteld, inzake het heffen van belasting van de kaas 'welke ter Waag alhier wordt gewogen'. De belasting werd bepaald op twee cent van iedere tien Nederl. ponden of minder. 'De kaas, welke op de Markt verkocht wordt, zal door van wege de gemeente daartoe aangestelde kaasdragers, op barries gezet en op de schalen van de waag gedragen worden. Na de weging zal dezelve door die kaasdragers naar de voor dezelve bestemde vaartuigen worden gedragen.' Op de begroting was voor deze belasting een post van f. 30,— opgenomen, waaruit volgde dat men het eerste jaar op een aanvoer van 15.000 pond kaas rekende.

Als Marktmeester werd K.C. Koker benoemd, als Waagmeester K. van Zanen, terwijl Jacobus van de Nadort en Klaas Breck als dragers werden samengesteld, met als plaatsvervangers Wiebe Houtman en Nanning Swart. In volgende jaren werd de ploeg kaasdragers nog uitgebreid met Teunis de Ruijg en Daniel Mulder.

De eerste markt werd bepaald op de eerste donderdag in de maand februari 1858, de opening zou 'eenvoudig en doeltreffend' zijn. In de raadsvergadering van 19 februari kon voorzitter Baltus Koker melden dat de eerste weekmarkt een goed resultaat had opgeleverd 'en tot algemeen genoegen der Ingezetenen heeft plaats gehad.'

Aan het eind van het jaar 1858 bleek dat er in dat jaar totaal 128.608 kazen waren verhandeld, die een belasting van pl.min. f 265,— opbrachten, bijna negen keer zoveel als wat begroot was.

Wie kochten deze Edammer kaasjes? In 1859 waren de grootste handelaren: L. Goede (27.961 kazen), K.C. Koker (20.776), D. Pronk (16.504), Fa. Bakker en Hooft (10.092) en Corn. Schaft (7.479). Onder de kleinere handelaren treffen we o.a. aan de Broekers Jb. Ruijterman, P. Tolk, K.J. Vinckers en M. Pels. Ook werd er export bedreven. De Broeker Pieter Bertoen zond b.v. in het voorjaar van 1859 twee maal een partij van 240 stuks 'edammer zoetemelksche kaas' resp. naar Batavia en Soerabaja.

Helaas bleek de markt op den duur geen succes. De laatste berichten betreffende de kaasmarkt die we aantreffen dateren van 1865.

RIJWEG DOOR HET DORP

De weekmarkt moest uiteraard bereikbaar zijn met paard en wagen; en men besloot onmiddellijk tot het aanleggen van een rijweg op de plaats van het smalle voetpad tussen de trekvaart en het Kerkplein. Na toestemming van Gedeputeerde Staten te hebben ontvangen werd Architect J. van Leeuwen te Monnickendam met het opmaken der bestekken belast. De aanbesteding vond plaats op 27 februari 1858; het werk werd voor f 1.165,— gegund aan J. Holman, Mr. Timmerman te Broek. Aangezien dit bedrag niet uit de gewone inkomsten der gemeente kon worden gevonden, werd een buitengewone hoofdelijke omslag van f 1.000,— over 1858 en f 500,— over 1859 vastgesteld; het laatste bedrag werd door Baltus Koker renteloos voorgeschooten.

De feestelijke opening van de rijweg vond plaats op 27 april. Namens de ingezetenen werd het Gemeentebestuur uitgenodigd met de volgende brief.

Edel Achtb. Heeren

De gantsche Gemeente is dankbaar gestemd over den uitmuntenden rijweg welken door Uw Bestuur door ons dorp is gelegd. Zij heeft behoefte van haaar dankbaar gevoel blijk te geven en daarom heeft zij besloten tot eene soiree op den dag der opening. Beleeftelijk noodigt zij U EdAHH uit dien avond met U we echtgenooten in haar midden tekomen doorbrengen. De tijd van aanvang is bepaald op zeven ure.

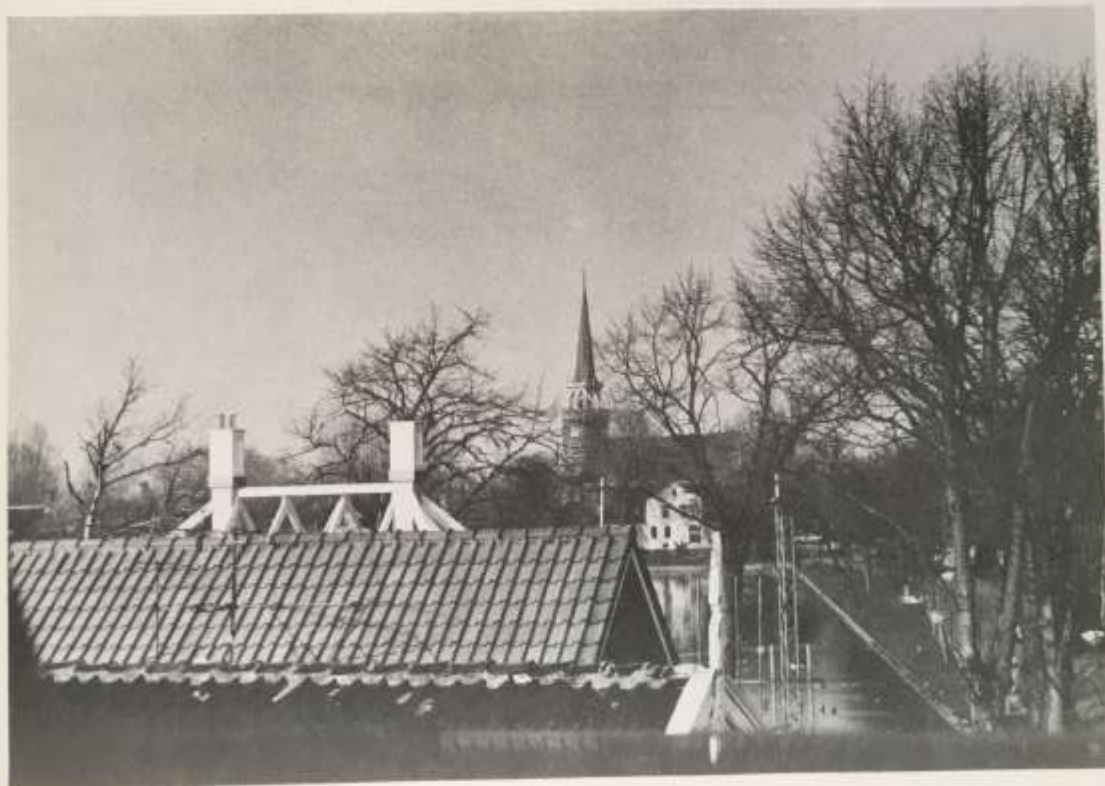
De aanleg van deze eerste rijweg door het dorp was voor twee plaatselijke kaashandelaars aanleiding om het gemeentebestuur te verzoeken ook hun pakhuizen per wagen bereikbaar te maken. In 1863 besloot men om t.b.v. handelaar C. Honingh de straat van het Roomeinde te verbreden, twee brugovergangen te dempen en één te verbreden. Het verzoek van kaashandelaar F. Hooft (die zijn pakhuis had bij het huis, thans De Erven 1) werd niet ingewilligd. Men had besloten 'om geene rijweg op de Erven daar te stellen, doordien daarvoor geene behoefte bestaat en ook die daarstelling met zeer vele kosten zou gepaard gaan.' Daardoor werd ook de handelaar K.C. Koker gedupeerd, wiens kaaspakhuis stond op de 'Nieuwe Erven' (thans De Erven 40).

Toch waren de Broekers nog niet helemaal vertrouwd met al die paarden in het dorp, waar voorheen alleen de kermolenaar (en dan alleen nog maar bij besloten water), stapvoets met paard en wagen mocht rijden. Hiervan getuigt de navolgende verordening. Om de paarden niet te laten schrikken werd bepaald dat het verboden was langs de wegen 'voorwerpen op te hangen of neder te leggen, of in de Huizen langs den Rijweg des avonds licht te branden zonder dat de ramen, die van den weg kunnen worden gezien, door Luiken of Blinden gesloten zijn.'

A.P. Bruigam

Nieuwe school aan het Havenrak

Het enige overgebleven vissershuisje van Broek

Vereniging Oud Broek in Waterland / Jaarverslag 1983

BESTUUR

Het bestuur was aan het einde van het jaar als volgt samengesteld:

W. 't Hooft	— voorzitter		
M.H. Hoek	— secretaris	secretariaat:	Roomeinde 13, Broek in Waterland
J. Terpstra	— penningmeester		Telefoon 02903-3355
M. Spaans-Dekker			
J.J. v.d. Sluijs		bankrelatie:	Rabobank, Broek in Waterland
Zr. J. Crouse			rek.nr.: 31.07.02.194
J. Witte			postgiro van de bank: 203106

Iedental per 31 december 1983: 210 (1982: 238)

OVERZICHT VAN BATEN EN LASTEN OVER 1983

Contributies	f 2.687,50	Contributies en	
Rente	106,43	verzekeringen	f 214,29
Subsidie WVC	1500,00	Kantoorkosten	572,05
Subsidie gemeente	500,00	Publicaties	1.308,11
Verkoop		Bijeenkomsten	168,75
Brocker Bijdragen	60,00	Boeken en prenten	766,70
Vrijgekomen reserv.	726,40	Onderhoud Nesje	1.037,12
		Kluisdeur	232,01
		Diversen	302,00
		Saldo positief	979,30
	f 5.580,33		f 5.580,33

BALANS PER 31 DECEMBER 1983

Bank	f 7.138,74	Reservering voor	
Kas	28,04	lantaarnpalenfonds	f 3.500,000
Restauratiefonds	5.000,00	Kapitaal per 1-1-83	
Tentoonstellings-		f 7.688,48	
materiaal	1,00	Saldo positief per	
		31-12-83	
		f 979,30	8.667,78
	f 12.167,78		f 12.167,78